

УДК 37.013.74 (430)

О.А. БОЧАРОВА

СИСТЕМА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В НІМЕЧЧИНІ

У статті розглянуто особливості шкільної освіти країни, питання розвитку та підтримки здібностей обдарованих дітей, підготовки педагогів до роботи з ними. Визначено основні форми роботи з обдарованими учнями в Німеччині: індивідуальне навчання або навчання за індивідуальною програмою; позашкільна освіта, “швидка стежка”; співпраця середніх шкіл з вищими навчальними закладами. На особливу увагу заслуговує організація роботи та навчально-виховного процесу саксонської школи інтернатного типу для обдарованих учнів Санта Афра у м. Мейсен, у якій дитина не лише навчається, а й розвиває свої здібності, креативність, захоплення та інтереси.

Ключові слова: обдарований учень, підтримка, розвиток здібностей, школа для обдарованих школярів, Федеративна Республіка Німеччина.

Проблема обдарованості займає важливе місце в освітній політиці як України, так і більшості європейських країн. Особливої значущості набули питання підтримки обдарованих дітей і молоді, форм та методів роботи з ними, технології пошуку і відбору. Науковці, політики, практики розуміють, що талановиті діти повинні мати можливість та відповідні умови для розвитку своїх здібностей і потенціалу, оскільки саме від них залежить майбутнє країни. Знайомство зі шкільними системами, особливостями роботи з обдарованими дітьми різних країн є важливим джерелом знань та досвіду для вирішення власних проблем. Цікавий досвід у питанні обдарованості та роботи з обдарованими дітьми має Німеччина. З початком освітньої реформи у ФРН уживають різних заходів зі створення оптимальних умов для розвитку талантів. У Європі вона вважається однією з найуспішніших країн у цій сфері. Оптимальний розвиток індивідуальності кожної дитини є одним з найважливіших завдань школи. Якщо здібності дитини значно перевищують очікування педагогів, то після початкової школи вона вступає до гімназії або повної середньої школи. Застосовуючи індивідуальний підхід у роботі з обдарованими дітьми, школа сприяє їх життєвому самовизначенню, правильному вибору професії, а також вирішує проблему освітньої нерівності на основі соціального походження. У гімназіях створюються умови, за яких обдаровані діти здобувають безкоштовну освіту, що відповідає їх рівню і потребам [8].

Останнім часом з'явилося багато праць українських та зарубіжних науковців, які вивчали проблеми обдарованості, зокрема в Росії (М. Біржева, Г. Тарасова, Г. Ульянова, С. Цветкова); у різних європейських країнах (Л. Данілова, Л. Кокоріна, Е. Лодзінська, Л. Чухно) та США (І. Бабенко, П. Тадеєв, Н. Теличко). Окремі аспекти обдарованості та підтримки талановитої молоді розглянула російська дослідниця Л. Данілова.

Мета статті – висвітлити особливості роботи з обдарованими учнями у Федеративній Республіці Німеччині.

На противагу більшості європейських країн у німецьких школах в основі навчання лежить егалітарний підхід. Саме з цим пов'язаний той факт, що тривалий час в країні не було спеціалізованих навчальних закладів для талановитих і обдарованих учнів. Однак за останні п'ять років усе більше науковців говорять про створення оптимальних умов (спеціальних класів та шкіл) для обдарованих і талановитих учнів, у яких вони зможуть розвинути свої здібності і таланти. Навчання обдарованих учнів у країні є диференційованим і залежить від місцевої освітньої політики. У багатьох землях функціонують спеціальні школи для обдарованих учнів, але не можна говорити про існування спеціальної шкільної освіти для обдарованих і талановитих учнів. Деякі критики звинувачують німецьку школу в концентрації уваги на кар'єрі та академічних досягненнях, а не на розвитку особистості учня.

У 2008 р. шкільною освітою в країні було охоплено 8 233 693 учні, серед них: 92,9% – учні державних шкіл, 7,3% – приватних. Згідно з Головним статутом, відповідальними за освіту є всі інституції (починаючи від Міністерства освіти, культури і науки і закінчуючи місцевими освітніми органами на рівні земель), регіональна та місцева влада. Кожна земля має власний шкільний інспекторат (відповідає за роботу школи), раду вчителів (несе відповідальність за освіту) і шкільну раду (вчителі, учні та батьки), яка розглядає питання, пов'язані з виконанням статуту школи, та дисциплінарні питання. Шкільна рада визначає методи, форми навчання, критерії та умови прийняття іспитів учнів. У більшості земель міністерства соціальних справ несуть повну відповідальність за виховання дошкільнят. Діти віком від 3 до 6 років можуть відвідувати дитячі садочки, що найчастіше є платними приватними закладами. Ті діти, які не готові (морально, фізично) йти до школи, у деяких землях відвідують дошкільні установи в обов'язковому порядку [4].

Німеччина є першою країною, де було започатковано обов'язкову безкоштовну освіту. Навчання в початковій школі триває чотири роки, за винятком Берліна та Бранденбурга (шість років). Вибір середньої школи залежить від вибору батьків, адміністрації навчального закладу та рекомендацій управлінського органу. Освіта є обов'язковою до 15–16 років.

Навчання в середній школі розпочинається з орієнтаційного рівня (Orientierungsstufe). Упродовж двох років учні мають час для вибору шляху подальшої освіти. Це можуть бути: 5- або 6-річна школа (Hauptschule), 6-річна реальна школа (Realschule), 9-річна гімназія (Gymnasium) або так звана загальна школа (Gesamtschule). Більшість шкіл включають у свої програми 12–16 предметів, старшокласники в гімназії вивчають 4–6 дисциплін. Hauptschule після 9-го класу видає сертифікат про загальну освіту (Hauptschulabschluss). Після 10-го класу всі школи видають посвідчення про середню освіту (Mittlere Reife). Провчившись ще 3 роки, 19-річні гімназисти одержують атестат зрілості – Hochschulreife (Abitur), що дає змогу вступати в будь-які вищі навчальні заклади. Після старшої школи (Hauptschule) 16-річні випускники, які вирішили працювати, вступають у дворічні професійні школи (Berufsschule), випускники реальної школи – в професійно-технічні училища (умовно їх можна вважати коледжами) двох типів: Berufsfachschule

й Fachoberschule. І там, і там навчання триває два роки, але в першому випадку видається диплом про здобуття професії (Berufsqualifizierender Abschluss), а в другому – атестат про закінчену середню освіту, що дає можливість вступати до вищого навчального закладу (Fachhochschulreife). Крім того, існують спеціальні школи (Fachschulen), де випускники старших і реальних шкіл можуть підготуватися до складання іспитів на атестат зрілості й тим самим відкрити собі дорогу в університет. Ті самі можливості дає вступ у вечірню гімназію або на підготовчі курси (Studienkolleg) [4].

Міністерства земель самостійно приймають рішення щодо розробки й укладання навчальних програм, методів і форм навчання та шкільних підручників. Крім того, міська влада самостійно визначає стандарти навчання. Незважаючи на те, що загальний рівень навчання є достатньо високим, у навчальних стандартах деяких земель існують суттєві відмінності.

Аналізуючи останні освітні реформи, проведені в країні, варто зауважити, що їх метою є підвищення рівня і якості німецької освіти та надання усім людям можливостей для індивідуального та диференційованого розвитку. Двадцять третього квітня 2008 р. федеральний уряд затвердив програму навчання, метою якої є збільшення освітніх можливостей для дітей, підвищення якості підготовки вчителів, створення 90 тис. додаткових місць у вищих навчальних закладах, акцентування уваги на біологічних та технологічних напрямках. У травні 2010 р. федеральний уряд у співпраці з місцевими органами започаткував програму, метою якої є проведення практичних професійних курсів у вищих навчальних закладах, завдяки яким працівники мають можливість поглибити свої знання, уміння та здобути нові. Практика підготовки вчителів значно відрізняється за широтою обсягу вивчення тем, кількістю годин, рівнем сертифікатів. Як уже зазначалося, кожна з 16 земель має свої положення про програми навчання обдарованих дітей та їх педагогічне забезпечення. Наприклад, у Нижній Саксонії у межах проекту “Kooperationsverbände” з 2002 р. виділяється фінансування на підготовку вчителів для обдарованих учнів.

Серед інновацій у сфері освіти заслуговують на увагу так звані школи денного навчання. Цей проект є першим кроком в освітній реформі, підтриманий місцевою та федеральною владою. Варто зауважити, що метою роботи шкіл денного навчання є підтримка та стимулювання розвитку здібностей учнів, а також збільшення можливостей для індивідуалізації навчання. Створення таких шкіл сприяє появі нових робочих місць для учителів.

За останні п'ять років у країні були прийняті нормативні документи, безпосередньо спрямовані на підтримку обдарованих учнів. У німецькій системі освіти для визначення обдарованої дитини застосовуються такі терміни, як: “дуже обдарована дитина” та “обдарована дитина”. Отже, обдарований учень характеризується високим рівнем інтелекту (130 та вище), має високий потенціал здібностей у багатьох сферах. Незважаючи на існування офіційної дефініції, обдаровані учні не зараховуються до групи осіб зі спеціальними освітніми потребами, але їх потреби ідентифікуються в окремий спосіб, ніж потреби інших учнів. Ідентифікацію здібностей учнів

проводять психологи. Кожна земля розробляє власні положення, умови та критерії проведення діагностики дитячих здібностей. Важливе значення має також оцінка батьків та вчителів.

Розглядаючи питання освітніх рішень у роботі з обдарованими дітьми, варто зауважити, що в нормативно-правовій базі деяких земель міститься інформація про обдарованих учнів, більше того, деякі з них мають певну політику у трактуванні обдарованих учнів та пропозицій щодо методів і форм роботи з ними. Наприклад, раннє навчання або “перестрибування” через клас відбувається не лише за результатами в навчанні, а й на основі мотивації до навчання та психологічних досліджень. Кожен обдарований учень має можливість брати участь у спеціальних заняттях, організованих університетами, фірмами та громадськими організаціями. Крім того, вони мають можливість брати участь у додаткових заняттях у школі та розраховувати на допомогу психолога у разі потреби.

Згідно з висновками Європейської комісії, викладеними в Рапорті “Єврідіс”, у сфері роботи з обдарованими учнями до основних напрямів належать:

- індивідуальне навчання або навчання за індивідуальною програмою у групах учнів з різним рівнем здібностей (навчання учня може бути організовано індивідуально, якщо він володіє знаннями та вміннями, які перевищують вимоги навчальної програми);

- індивідуальне навчання або навчання за індивідуальною програмою в однорідних групах учнів (спеціальні школи).

Створення умов, коли рівень навчання обдарованого учня відповідає рівню його особистісних здібностей, є індивідуалізацією процесу навчання. Існує дві форми індивідуалізації: перша – індивідуалізація для всіх учнів, коли вчитель визначає форми і методи роботи з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, їх темпераменту, здібностей та інтересів; друга – коли учні самостійно планують і організують свій навчальний процес. Методами і прийомами є розробка плану роботи на тиждень, вільне навчання, проектна робота, виконання проблемних завдань. Перевагою індивідуалізації є доступність і легкість здійснення за умови бажання учня навчатися і досягати більш високих результатів [2];

- позашкільні заняття для груп учнів з різним та однорідним рівнем здібностей (організація і проведення предметних конкурсів та олімпіад з різних предметів, організація літніх таборів);

- “швидка стежка” (можливість раніше розпочати навчання у початковій школі; зарахування до старшого класу; можливість раніше розпочати навчання у вищих навчальних закладах; участь у заняттях, організованих вищими навчальними закладами);

- фінансова допомога. У країні функціонує велика кількість приватних і державних фондів та фондаций, які підтримують і симулюють розвиток здібностей обдарованих і талановитих учнів [3].

У 2002 р. в університеті м. Кельн запроваджено спеціальну програму для обдарованих учнів. Регулярно відвідуючи університетські заняття, учні не ли-

ше знайомляться зі змістом університетських програм, раніше розпочинають або закінчують навчання, а й мають повне уявлення про студентське життя. Таку практику роботи наслідують й інші вищі навчальні заклади Німеччини.

Розглядаючи підтримку обдарованих і талановитих учнів у Німеччині, не можна не зупинитися на спеціальних школах інтернатного типу, які зарховують на навчання обдарованих учнів з усієї країни. Одним із найстарших закладів є державна школа з інтернатом Санта Афра, що була заснована у 1543 р. у м. Мейсен у Саксонії. Основне гасло школи: “Поеднуємо науку з життям, індивідуальність з колективом, дисципліну з грою, потенціал з працею, гру з працею, досвід з молодістю, а початок з кінцем”. Метою діяльності школи є підтримка інтелектуального та емоційного розвитку обдарованих учнів. Санта Афра – школа виключно для обдарованих, у якій дитина не лише навчається, а й розвиває свої здібності, креативність, захоплення та інтереси. Індивідуальна форма навчання та свобода в навчанні є особливістю роботи школи, оскільки вчителі дотримуються правила, що кожна дитина особлива та неповторна. Основним завданням школи є розкриття потенціалу високомотивованих і талановитих осіб в оптимальному середовищі. Роль інтернату полягає у наданні кожному учневі шансу для розвитку своїх здібностей та інтересів. У школі переважає свобода думки, коли кожен може висловити свою точку зору. Саксонська школа Санта Афра надає учням можливість розвинути здібності і таланти завдяки їх популяризації. Школа є освітньою установою, яка фінансується державою і є взірцем для усіх німецьких шкіл. Набір учнів відбувається упродовж двох днів. У процесі селекції відбувається діагностика пізнавальних та інтелектуальних здібностей, визначаються схильності учнів до різного роду діяльності, спроможність перебувати в дитячому колективі. Крім того, школа надає учням високий загальний рівень мовних, математичних, наукових та артистичних знань. Учні також мають можливість брати участь у різних експериментах, займатися наукою, проводити дослідження. Усі учні школи вивчають три іноземні мови. Слушно зауважити, що тренування лінгвістичних здібностей здійснюють також білінгвістичні школи. Починаючи з 7-го класу більшість занять проводиться іноземною мовою. Такі школи сприяють зближенню мов та культур, полікультурному вихованню, розвитку мовної компетентності та покращують шанси у подальшому навчанні та професії [5].

Міністр культури Саксонії Р. Веллер упевнений, що підтримка обдарованих особистостей є справою першочергової важливості. Він зазначив, що 50% майбутніх “вундеркіндів” вдасться розпізнати ще у початковій школі, третину – в гімназії. З 2009 р. у м. Мейсен працює консультаційний пункт для обдарованих учнів. Сьогодні в проєкті беруть участь 37 початкових шкіл Саксонії. Учителі, які працюють у цих школах, мають спеціальну кваліфікацію. Вони набували досвіду роботи з обдарованими учнями у дрезденській початковій школі “Жозефіна”. Батьки також можуть залишити дитину у її “рідній” школі, але працювати з нею у межах проєкту [8].

Щодо підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями в країні існує велика диференціація. Не всі землі пропонують учителям однакові

форми допомоги обдарованим учням. Наприклад, Мюнхенський університет пропонує вчителям курси з підвищення професійної кваліфікації. Крім того, вчителі можуть брати участь у дослідженнях у сфері обдарованих учнів, які проводяться університетськими викладачами та науковцями.

Проведені у 2007 р. національні дослідження показали, що обдаровані учні частіше брали участь в університетських заняттях, хоча найбільше вони б хотіли поглибити свої знання з проблематики, що їх цікавить, краще пізнати студентське життя, отримати більше інформації стосовно конкретних питань, а також майбутньої роботи. Більшість учнів позитивно оцінили отримані пропозиції. Дослідження також показало, що обдаровані учні краще адаптувалися у студентському середовищі, ніж у групі однолітків. На думку учнів, після двох-трьох семестрів відвідування занять вони стали більше уваги приділяти навчанню, близько 85% з них відчули впевненість у правильності зробленого вибору майбутньої професії.

Дослідження також виявило й наявні проблеми. Багато учнів скаржилися на відсутність допомоги з боку університету, перевантаженість розкладу занять. Проблемою є відсутність тісної співпраці між школою та університетом. Також спостерігалася відсутність зацікавленості у роботі з обдарованими учнями з боку самих учителів.

Серед пропозицій, сформульованих Ф. Монксом та Й. Вагнером стосовно німецької освітньої системи, у сфері роботи з обдарованими учнями було дано такі рекомендації: “треба акцентувати увагу на дошкільній освіті, а також збільшити можливості учнів, які раніше розпочинають навчання”. До таких заходів належать: організація індивідуальної форми навчання і створення спеціальних груп обдарованих учнів.

Отже, вивчення теоретичного та практичного матеріалу свідчить про те, що в Німеччині проводиться наполеглива робота з обдарованими учнями. Особливістю такої роботи є відвідування обдарованими учнями занять в університетах та можливість брати активну участь у науково-дослідних проектах вищого навчального закладу.

Подальшими напрямками роботи є вивчення питання підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями у школах та гімназіях.

Список використаної літератури

1. Данилова Л.Н. Перспективы использования опыта финской школы в процессе реформирования немецкого образования / Л.Н. Данилова // Ярославский педагогический вестник. – 2006. – № 3. – С. 124–128.
2. Данилова Л.Н. Поддержка талантливой учащейся молодежи в ФРГ и Финляндии [Электронный ресурс] / Л.Н. Данилова. – Режим доступа : http://vestnik.yspu.org/releases/pedagogika/41_5/.
3. Analiza rozwiązań systemowych w obszarze poradnictwa psychologicznego i pedagogicznego w krajach unii europejskiej i w krajach EFTA/EOG [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cmp3.ore.edu.pl/files/Analiza%20rozwiazan%20systemowych%20w%20UE_1_p.pdf.
4. Dyrda B. Badanie systemu pracy z uczniem zdolnym Raport z badania case study w Wielkiej Brytanii, Finlandii, Niemczech, Austrii i Czechach [Електронний ресурс] / B. Dyrda // GfK Polonia dla projektu “Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu

pracy z uczniem zdolnym”. – Режим доступу : http://www.bc.ore.edu.pl/Content/462/badanie_elementnow_systemu_pracy_z_uczniem_zdolnym_raport_idi.pdf.

5. Mönks F.J. Development Of Human Potential: Investment Into Our Future [Електронний ресурс] / F.J. Mönks ; Wagner (Eds.) – Режим доступу : <http://alt.bildung-und-begabung.de/verein/links/ECHA%20Proceedings.pdf>.

6. Nationals education and ongo [Electronic resource]. 2011 Editio. – Mode of access: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/germany/docs/national-system-overview-de_en.pdf.

7. Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych: specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie. (2008), tłum. [Електронний ресурс] / E. Kolanowska, Warszawa // Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji. – Режим доступу: <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/zdolny.pdf>.

8. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.club-spb.de/zeitung/MZ_03_maerz_09.pdf.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2013.

Бочарова О.А. Система работы с одаренными учениками в Германии

В статье рассмотрены особенности школьного образования страны, вопросы развития и поддержки способностей одаренных учеников, подготовки педагогов к работе с ними. Определены основные формы работы с одаренными учениками в Германии: индивидуальное обучение или обучение по индивидуальной программе; внешкольная работа; “быстрая тропинка”; сотрудничество средних школ с высшими учебными заведениями. Особенного внимания заслуживает организация работы и учебно-воспитательного процесса в саксонской школе интернатного типа Санта Афра в г. Мейсен, в которой ребенок не только обучается, но и развивает свои способности, креативность, интересы и увлечения.

Ключевые слова: одаренный ученик, поддержка, развитие способностей, школа для одаренных учеников, Федеративная Республика Германия.

Bocharova H. System of work with gifted students in Germany

The article considers the features of school education of the country, issues of development and support abilities of gifted children, teachers' training to work with gifted students.

The author defines the basic forms of work with gifted students in Germany: individual training or training under individual programme in groups of students with different levels of skills (teaching a student can be organized individually, if he has knowledge and skills, which exceeds the requirements of the curriculum); individual training or training under individual programme in homogeneous groups of students (special schools); extra-curricular activities for the groups of students with different and homogeneous level of skills (organization and conducting subject contests and olympiads in various subjects, organization of summer camps); the “fast path” (the possibility of early learning in elementary school; enrollment to the senior class; the ability to start training in higher educational institutions earlier; participation in the courses organized by the higher education institutions); financial support. The organization of work and educational process of Saxon boarding school for gifted students Santa Afra, Meissen deserve special attention, where a child doesn't only study, but also develops his / her abilities, creativity, hobbies and interests.

Key words: gifted student, support, skills development, school for the gifted students, Federal Republic of Germany.